مقاله پژوهشی

اقدامات لازم برای حرکت به سوی عدالت آموزشی در آموزش عالی

شهرام یزدانی، مرضیه دشتی رحمت آبادی*، لیلا افشار، سلیمان احمدی، اکبر درخشان

چکیده

مقدمه: در متون علمی، هر یک از نویسندگان "عدالت آموزشی" را از زوایای مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند و شاخص‌هایی برای آن تعریف نموده‌اند. لذا، لازم است این شاخص‌ها مورد موشکافی دقیق قرار گیرد. این مطالعه با هدف بازبینی متون علمی و بررسی دیدگاه‌ها در مورد عدالت آموزشی در سطح آموزش عالی انجام شد.

روش‌ها: این مطالعه که با تحلیل متون علمی صورت گرفت در زمره سنتز پژوهی طبقه‌بندی می‌شود. برای دستیابی به هدف این پژوهش با استناد به مطالعات کیفی و با روش تحلیل محتوا و با دسته‌بندی و کدگذاری جملات، اقدامات لازم برای حرکت به سوی عدالت آموزشی معرفی شده است.

نتایج: اقدامات لازم برای حرکت به سوی عدالت آموزشی در سه دسته کلی زیر معرفی گردید: ۱- اقدامات قبل از ورود به آموزش عالی (با معرفی ۵ زیر اقدام بنیادین) ۲- اقدامات و مداخلات مؤسسه‌ای ۳- اقدامات و مداخلات ملی(هر کدام با معرفی ۴ زیر اقدام مجزا).

نتیجه‌گیری: به منظور تحقق عدالت در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، لازم است که علاوه بر توجه به اقدامات اولیه و مؤسسه‌ای، اقدامات تکمیلی برای تحقق عدالت آموزشی صورت پذیرد که هر کدام از اهمیت بالایی برخوردار است. این اقدامات شامل تمهیداتی است که بایستی در سطح ملی صورت پذیرد تا با اتخاذ سیاست‌های مناسب، نیازهای بازار کار پیش‌بینی گردد تا زمینه به‌کارگیری مهارت‌های دانش آموختگان در جامعه فراهم گردد.

واژه‌های کلیدی: عدالت آموزشی، آموزش عالی، آموزش، سنتز پژوهی.

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ آبان ۱۳۹۹؛ ۲۰(۲۷): ۲۲۸ تا ۲۳۸

مقدمه

دو گفتمان عدالت و کیفیت در آموزش، از بحث‌های بین‌المللی است که در پژوهش، سیاستگذاری، برنامه درسی و یاددهی و یادگیری وارد شده است، اما به جای آن که به طور مستقیم مورد توجه قرار گیرند به‌صورت ضمنی و تلویحی مورد اشاره قرار گرفته است. شاید مهم‌ترین چیزی که اهمیت دارد ارتباط بین این مباحث است که اغلب بدون بررسی باقی مانده است. کشورها از جمله نروژ به شدت برای "عدالت و کیفیت" ارزش قائل هستند. به نظر می‌رسد در بروز مشکلات عدالت و کیفیت در آموزش، ماهیت اقتصادی و سیاسی مورد قبول قرار

* **نویسنده مسؤول:** دکتر مرضیه دشتی رحمت آبادی، دکترای آموزش پزشکی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، مرکز ملی تحقیقات راهبردی آموزش پزشکی. تهران، ایران. dashtirm1@sbmu.ac.ir

دکتر شهرام یزدانی (استاد)، گروه آموزش پزشکی و مدیریت، دانشکده مجازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. (shahram.yazdani@yahoo.com) ؛ دکتر لیلا افشار (دانشیار)، گروه اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. (lafshar@gmail.com)؛ دکتر سلیمان احمدی (دانشیار)، گروه آموزش پزشکی، رئیس دانشکده مجازی، آموزش پزشکی و مدیریت، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. (soleiman.ahmady@gmail.com) ؛ دکتر اکبر درخشان (دانشیار)، مرکز تحقیقات چشم، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران. (derakhshanA@mums.ac.ir)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۱۱/۲، تاریخ اصلاحیه: ۹۹/۱/۱۴، تاریخ پذیرش: ۹۹/۳/۲۷

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

گرفته است، لذا ما نیز به عنوان صاحبان فرایند آموزش باید به این مشکلات توجه داشته باشیم(۱).

در متون علمی هر یک از نویسندگان عدالت آموزشی را از زوایای مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند. آنچه در ابتدا مطرح است مقوله‌ی دستیابی به آموزش عالی است، همچنین از بین رفتن تبعیض، اطمینان از کمک مالی و فراهم ساختن فضای کافی برای پذیرش کلیه داوطلبان مستعد را سه جزء برابری فرصت می‌دانند(۲)، همچنین عدالت به معنی دسترسی مساوی به همه‌ی امکانات آموزشی بدون در نظر گرفتن تفاوت‌ها می‌باشد تا زمینه رشد و شکوفایی استعدادها فراهم شود و افراد انگیزه‌ی کافی برای تلاش داشته باشند و بتوانند بعد از فارغ‌التحصیلی، تبحر کافی برای شغل خود داشته باشند(۳). لذا لازم است این شاخص‌ها مورد موشکافی دقیق قرار گیرد.

در حوزه آموزش عالی، معنای اصلی عدالت آموزشی آن است که "آموزش عالی باید به صورتی عادلانه و منصفانه در دسترس باشد، یعنی دسترسی همه افراد علاقه‌مند و توانمند علمی، تا از آن بهره‌مند گردند." در این تعریف کوتاه از عدالت آموزشی، علاقه و توانایی علمی مورد تأکید قرار گرفته است، لذا ویژگی‌هایی مانند تفاوت اجتماعی- اقتصادی، شغل، نژاد، مذهب، زبان یا قومیت والدین فرد و یا جنسیت وی به عنوان ملاک‌های حضور در آموزش عالی پذیرفته نمی‌شود(۴).

عدالت در آموزش دو بعد دارد: اولین بعد انصاف (Fairness) است که اساساً به معنای اطمینان از این که جنس، وضعیت اجتماعی – اقتصادی یا قومیتی، برای آموزش مانع ایجاد نکند. دومین بعد شمول (Inclusion) است، یعنی اطمینان از کسب استانداردهای حداقلی آموزش، مثلاً هر فردی بتواند بخواند، بنویسد و عملیات ساده محاسباتی را انجام دهد. این دو بعد بسیار به هم تنیده است: کنترل "شکست در مدرسه" (school failure) که بر "محرومیت اجتماعی" (social deprivation) غلبه می‌کند، کمک کننده است؛ یعنی بازماندن از تحصیل که می‌تواند باعث محرومیت‌های اجتماعی گردد، بایستی کنترل گردد(۵).

عدالت آموزشی به مواردی چون بی‌عدالتی در دستیابی (access)، مشارکت و حضور (participation)، موفقیت (achievement) و پیامدهای آموزشی (educational outcomes) و محیط یادگیری منصفانه (fair learning environment)، فارغ از زمینه‌های اقتصادی-اجتماعی، محل سکونت، قومیت و جنسیت، توجه می‌کند. تعریف عدالت در آموزش بسیار گسترده است و هم به "عدالت در فرصت‌ها (equity in opportunities) و هم به "عدالت در پیامدهای آموزشی" (equity in educational outcome) تأکید دارد(۶).

صرف به‌کارگیری سیاست‌هایی که منجر به فرصت‌های برابر آموزشی می‌گردد، فقط تبعیض را برطرف می‌سازد و الزاماً به معنی ارائه الگوهایی کارآمد برای حضور طبقه ضعیف جامعه در آموزش عالی نیست. بنابر این سیاست "فرصت برابر" برای "عدالت در دستیابی" را موفق نمی‌دانند. سیاست "فرصت برابر" فقط فرآیند "انتخاب‌ها" در دانشکده‌ها را هدایت می‌کند. رفتار یکسان با همه منجر به عدالت نمی‌شود. رفتار یکسان با همه به معنی آن است که تعداد کم‌تری از طبقه ضعیف در آموزش عالی حضور خواهند داشت، در حالی که افراد متمول که معمولاً تعداد بیش‌تری در آموزش عالی دارند مانند طبقه متوسط و تحصیل کرده، همچنان از حضور در آموزش عالی منتفع می‌شوند. لذا برنامه "اقدام سریع" که راهی برای ایجاد عدالت می‌دانند را معرفی نموده‌اند. در این اقدام برنامه‌ها، سیاست‌ها و فرآیندهایی را معرفی می‌کنند که فرصت‌هایی برای افراد کم برخوردار فراهم می‌کند که الگوی حضور خود در آموزش عالی را تغییر دهند(۷).

هدف پژوهشگران این مطالعه، بازبینی متون علمی و بررسی دیدگاه‌ها در مورد عدالت آموزشی در آموزش عالی است. نکته برجسته در این مطالعه آن است که محققان صرفاً به جنبه‌هایی از عدالت آموزشی در متون علمی توجه نموده‌اند که در زمره اقدامات قابل اجرا محسوب می‌شود. اقداماتی که با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی حاکم بر آموزش عالی ایران قابلیت پیاده‌سازی داشته باشد. از این مسیر اقداماتی فهرست می‌شود که می‌تواند گام‌های عملیاتی به سوی "عدالت

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

آموزشی" باشد.

روش‌ها

این مطالعه که با تحلیل متون علمی (Synthesis of Quantitative Literature) صورت گرفته است در زمره سنتز پژوهی (Synthetic research) طبقه‌بندی می‌شود. برای دستیابی به هدف این پژوهش با استناد به مطالعات کیفی و با روش تحلیل محتوای متون و با کدگذاری جملات و دسته‌بندی آن‌ها، اقدامات لازم برای حرکت به سوی عدالت آموزشی معرفی شده است.

به این منظور تمامی پایگاه‌ها و سایت‌های معتبر علمی بین المللی و داخلی به زبان انگلیسی ۲۰۱۰-۲۰۱۹ مانند: Eric، PubMed، Scopus، Embase، British Education Index (BEI)، Google scholar، ISI Web of Science، SID، Magiran، برای یافتن کتب، مقالات آموزشی، سخنرانی‌های علمی منتشر شده در کنفرانس‌های آموزشی مورد جستجو قرار گرفت. از کلمات Educational equity, Higher Education, Education، financial، support، student، ... به صورت مجزا و ترکیبی استفاده شد. ابتدا با بررسی دقیق خلاصه و بررسی اجمالی متن‌ها، تعداد ۵۰ منبع انتخاب گردید. منابع جدیدتر علمی و همچنین با شمول محتوایی بیش‌تر در بحث عدالت آموزشی در انتخاب منابع مد نظر بود. همچنین در هر مقاله با دقت و وسواس زیاد حیطه‌هایی که به نظر می‌آمد در زمره "اقدامات لازم" برای تحقق عدالت آموزشی باشد، مشخص گردید. انتخاب این حیطه‌ی تعریفی (Definition Areas) در ابتدا بر اساس بیش‌ترین تکرار واژه‌ای و در مرحله بعد با مطالعه‌ی چند باره‌ی همه‌ی منابع، با دقت بیش‌تر و براساس بیش‌ترین تأثیرپذیری یا تأثیرگذاری و کاملاً کاربردی تکمیل گردید. به علاوه، کلمات کلیدی به صورت خاص مشخص شد. لذا جمع‌آوری اطلاعات، مرور متون انتخابی، استخراج اطلاعات از طریق جستجوی کتابخانه‌ای، کدگذاری جملات و شبه جملات و دسته‌بندی زیر سازه‌ی "اقدامات مرتبط برای تحقق عدالت آموزشی" صورت پذیرفت.

نتایج

با دسته‌بندی و کدگذاری داده‌ها، اقدامات لازم برای حرکت به سوی عدالت آموزشی در سه دسته کلی زیر معرفی می‌گردد:

الف. اقدامات قبل از ورود به آموزش عالی

ب. اقدامات و مداخلات مؤسسه‌ای

ج. اقدامات و مداخلات ملی

کدهای اولیه برای تمامی موارد فوق تعداد ۲۱۵ کد بدست آمد؛ که به تفکیک برای اقدامات قبل از ورود به آموزش عالی ۹۰ کد، برای اقدامات و مداخلات مؤسسه‌ای ۶۴ کد و برای اقدامات و مداخلات ملی تعداد ۶۱ کد در جداول مخصوص درج گردید. شایان ذکر است که اقدامات و مداخلات مؤسسه‌ای حاوی اقداماتی است که مشمول فراگیر در حین گذراندن آموزش عالی می‌گردد و بیش‌تر متوجه مدیران و رهبران، اساتید، کارکنان آموزش عالی می‌شود تا به صورتی عادلانه در مسیر آموزشی دانشجو را همراهی نمایند. اقدامات و مداخلات ملی مشتمل بر اقداماتی است که بیش‌تر متوجه سیاست‌گذاران آموزشی و دولت‌ها است مانند پیش‌بینی بازار کار و تعیین ظرفیت پذیرش در بازار کار که بایستی به صورتی روزآمد طراحی شده باشند تا فراگیران بر اساس آن بتوانند برنامه‌ریزی، انتخاب رشته، تحصیل و در نهایت جایگاه‌های شغلی خود را در جامعه هدف‌گذاری و پیش‌بینی نمایند. نمونه جداول در ادامه آمده است(جدول۱).

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

جدول ۱: نمونه جدول کدگذاری داده‌ها

3 Interventions and proceedings necessary for the achievement of educational equity (Before entrance to higher education) اقدامات و مداخلات ضروری برای حصول عدالت آموزشی (مداخلات قبل از ورود به آموزش عالی)			
Definitional phrase	Reference Code	Potential Definitional Attributes	PDA Code
- … **for whom the access barrier is as likely to be insufficient higher educational capacity**	D1P9	رفع موانع مالی و غیر مالی ورود و تکمیل تحصیلات اولیه و ثانویه Elimination of financial and non-financial barriers to enter and complete primary and secondary education	PDA p1
- **Grants to poor families for school-age children** ….	D5P13		
- **Factors Affecting Access**: Parental Education/ Parental Income / Financial aid/ Comfort with debt	D8P4		
- …. the **geographical proximity of tertiary colleges** to much of the population and of the public mandate to serve local communities. … **more likely to attend a nearby tertiary college.**	D10P2		
- **Student Support:** Students enrolled in tertiary education do not pay tuition fees, and **receive public assistance** to meet living or maintenance costs incurred while studying.	D12P14		
- ***Policy affecting pre-primary education:*** The intention of introducing the **cash benefit** scheme was: - □□To provide the family with more time to take care of their own children □□To ensure greater equality in the **payments individual families receive from the government for child care**, regardless of how the supervision of the child is arranged.	D13P7		
- **The pre-primary education agreement (*Barnehageforliket*):** the Norwegian **Parliament made an agreement** of finance and management in the sector of pre-primary education. -	D13P8		
- ***Financial assistance to students:*** provides **grants and loans** to students and apprentices in upper secondary schools, and to university and university college students. .	D13P13		
- **Non-educational Policies that Affect Outcomes in the Education Sector**: - policy towards combating poverty.. affecting single persons and families with different backgrounds - policy on integration of persons with disabilities, …to live an independent life - policy on integration of immigrants,… to be included in the working life	D13P16		
- ***Reducing of barriers:* Institutional barriers / Economic Barriers / Social and cultural barriers/ Motivational barrier** ("inner drive" and "outer forces")	D13P22		
- **Gender inequality….** Women are commonly over-represented in the humanities, while most often under represented in subjects such as agriculture, medicine, business, science and engineering programs….in leadership roles in tertiary education institutions.	D14P1		

3 Interventions and proceedings necessary for the achievement of educational equity (Governmental interventions) اقدامات و مداخلات ضروری برای حصول عدالت آموزشی (مداخلات دولتی)			
Definitional phrase	Reference Code	Potential Definitional Attributes	PDA Code
- ….. same access **to governmental subsidies** and **to the government's tax**	D1P5	استقرار نظام تامین و تخصیص مالی مناسب **The establishment of the supply and allocation of appropriate finance**	PDA p10
- **A government is able to tax and/or borrow sufficiently to keep the public universities academically strong and accessible,** …..	D1P7		
- … .. **free higher education** ….. **need-based grants covering** some of the costs of student living.	D1P8		
- **Changes in the funding formula** for **earmarked funds for developmental work**.	D3P18		
- **Solutions must include:** •Involvement of parents * •Academic support * •Social support	D8P7		
- The **Student Loan Policy**, established by the government through the State Bank of Vietnam.	D14P9		
- To improve the situation, the **Government issued the Decision on the student credit loan**. …The repayments would be deferred for one year after the graduation.	D14P10		
- **6. An examination of government policies**: **6.1 Policies on tuition and fees**: all university students were fully funded,**6.2. Other policies**: *6.2.1. **Credit (loan) policies to support education**. 6.2.2. **Scholarships promoting studies**, 6.2.3. **Social assistance policies**, 6.2.4. **Other priority policies*** (Pupils and students receiving lump-sum assistance or tuition fee	D14P11		

الف) اقدامات قبل از ورود به آموزش عالی

این اقدامات شامل تلاش‌هایی است که جهت شناسایی و آماده نمودن همه افراد علاقه‌مند (دانش‌آموزان و بزرگسالان) برای حضور در آموزش عالی صورت می‌پذیرد. برخی از این اقدامات، بطور مستقیم با فرد در ارتباط است و برخی با تقویت زمینه حضور فرد و رفع موانع، مشوق حضور افراد در آموزش عالی است.

۱- رفع موانع مالی و غیرمالی ورود به آموزش و تکمیل تحصیلات اولیه و ثانویه

علی‌رغم این که توانایی خانواده از لحاظ تأمین هزینه‌های آموزشی مهم‌ترین مانع برای ادامه تحصیل است، ولی افزایش کیفیت آموزش‌ها در سال‌های اول تحصیل و رفع تمامی موانع تحصیلی، زمینه ساز عدالت آموزشی خواهد بود. در این مسیر افزایش کیفیت آموزش مهم است. تضمین ارائه آموزش با کیفیت بالا به دانش‌آموزان مستعد ورود به دانشگاه و همچنین موفقیت در دوره‌های پیش دانشگاهی) به این افزایش کیفیت کمک می‌کند. همچنین محدود نمودن انواع موانع غیرمالی تحصیلی مهم است. از بین بردن موانع خانوادگی، فرهنگی و اجتماعی(نابرابری‌های جنسیتی، معلولین، مهاجران)، موانع انگیزشی در محیط خانواده، موانع مؤسسه‌ای مثل

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

عدم تنوع در پذیرش، نابرابری‌های شهری/روستایی، باعث بسترسازی مناسب برای اجرای عدالت آموزشی و اجرای استراتژی‌های هدف‌مند خواهد شد. همچنین ارائه کمک‌های مالی به خانواده‌ها و سهولت دریافت وام، از راه حل‌ها، برای رفع موانع مالی هستند که در میزان دسترسی به آموزش عالی مؤثر است. در این مسیر باید دقت نمود که افزایش شهریه بدون حمایت مالی از دانشجویان ضعیف شایسته نیست و انواع حمایت‌های مالی از دانشجویان (پرداخت شهریه) و دریافت کمک‌های مالی دولتی برای زندگی، خوابگاه و هزینه‌های جاری تحصیل، وام و بورسیه می‌تواند مفید باشد(۸تا۱۲).

۲- رصد دقیق افراد جامعه برای ورود به تحصیلات دانشگاهی با توجه به تفاوت‌ها

کنترل دقیق افراد جامعه از طریق یک پایگاه اطلاعاتی دقیق می‌تواند منجر به شناخت بی‌عدالتی‌ها شده و تلاش برای رفع آنها را میسر سازد. لذا شناسایی گروه‌های متفاوت اجتماع که نیاز به توجه دارند بسیار مهم است. افراد با وضعیت اقتصادی اجتماعی پایین، اشخاص در روستاهای دور، معلول، غیربومیان و مهاجران، زنان، دانشجویان خارجی با زبان متفاوت، اقوام مختلف، افراد با والدین کم سواد، بیمار، بیکار، اولین عضو دانشجوی خانواده و حتی دانشجویانی که همزمان کار می‌کنند، باید شناسایی شوند. سیاست‌گذاری اختصاصی برای آموزش تک تک افراد فوق مهم است. بنابر این یک پایگاه داده قوی که در کنار پایش دانشجویان بتواند طبقات خاص را دنبال کند ضروری است(۹و۱۰و۱۳و۱۴).

۳- نوآوری در ارائه و ارتقای کیفیت تحصیلات :

در هر سیستم آموزشی گروه‌های مختلف، نیازهای آموزشی متفاوتی دارند و سیستم‌های آموزشی موفق باید با اتخاذ تمهیدات مختلف قادر به پاسخ‌گویی به آنها باشند. طراحی خوب برنامه‌های آموزشی جامع و جذاب، توسعه روش‌های یادگیری متناسب با هر فرد، آموزش مقطعی ارزان‌تر و منعطف‌تر، شبکه مؤسسه‌ای (Institutional networking)، گسترش کوریکولوم‌های جدید مثل آموزش مجازی و از راه دور در زمره این سیاست‌ها است. به علاوه ایجاد محیط غیرتهدید آور برای همه، ایجاد فرصت جهش و یا شرکت در امتحان مجدد، ارزیابی دقیق و ارتقای محیط‌های یادگیری، و طراحی جامع وسایل آموزشی و کمک آموزشی، دادن مجوز ورود بدون آزمون به دانشگاه برای برخی دانش‌آموزان نابرخوردار در زمره سیاست‌های غیرآموزشی است که به ارتقای کیفیت تحصیلات کمک شایانی می‌کند(۹و۱۱و۱۵و۱۶).

۴- جلب مشارکت جامعه برای حمایت از تحصیلات تکمیلی

ارتقای آگاهی خانواده‌های دانش‌آموزان در مورد ارزش افزوده آموزش (value-added information about schools)، نه تنها می‌تواند بسیاری از موانع غیرآموزشی را برطرف گرداند بلکه می‌تواند دیدگاه خانواده‌ها را نسبت به هزینه و سرمایه‌گذاری در آموزش تغییر دهد. همچنین گزارش‌دهی به متولیان امر آموزش نیز در سوق دادن منابع به سمت آموزش مؤثر است. ارتباط بیش‌تر با والدین و بیان انتظاراتشان و معرفی نمونه‌های موفق از سرمایه‌گذاری‌های آموزشی برای افزایش اطلاعات آنان، ممکن است منجر به تحریک خانواده‌ها برای پس انداز برای آموزش، صرف دارایی‌های خود ویا قرض گرفتن برای آموزش اقدام نمایند. انتشار گزارش سالیانه مؤسسه می‌توانند نقش مؤثری در ایجاد حس مالکیت بر مدارس را به صاحبان فرآیند آموزش (از جمله والدین) ایفا نمایند. این گزارشات می‌تواند از طریق سایت نیز انتشار یابد(۴و۹و۱۵و۱۷).

۵- ارائه مشاوره تحصیلی

هدایت شغلی در سطح مدارس ابزاری است که مزایای زیر را در بر دارد:

- موجب شناسایی و حمایت بیش‌تر از فراگیران کم برخوردار می‌گردد.
- ارائه انواع برنامه آموزشی متناسب با فرهنگ‌های خاص را امکان پذیر می‌کند.
- معیارهای پذیرش و فرآیندهای ورود به آموزش عالی را متنوع می‌سازد.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

– گسترش یادگیری از راه دور و ایجاد مراکز یادگیری محلی (regional learning center's) دسترسی به آموزش عالی در مناطق دور افتاده را میسر می‌گرداند.
– روند انتقال بین انواع مؤسسات آموزش عالی را افزایش می‌دهد.
– مشوق‌هایی برای مؤسسات آموزش عالی به منظور جلب مشارکت بیش‌تر افراد را فراهم می‌آورد(۱۸و۱۹).

ب) اقدامات و مداخلات مؤسسه ای

این اقدامات که پس از ورود و حضور فرد در آموزش عالی، از سوی مؤسسات صورت می‌پذیر، عمدتاً منجر به نگهداشت و حفظ دانشجویان در آموزش عالی می‌گردد:

۱– پایش و کنترل تحقق همه جانبه عدالت آموزشی

برای حفظ عدالت نسبت به گروه‌های خاص، بایستی با استفاده از افراد خبره و آگاه به مسائل آموزشی نسبت به پایش و کنترل محیط‌های آموزشی اهتمام ورزید. اعمال تغییرات در آموزش، فرآیند یاددهی و یادگیری و ارائه خدمت و پایش سیستم‌های آموزشی نیازمند رهبران و افراد خبره آموزشی است. تدوین سیستم‌های سهمیه‌ای، معیارها و فرایندهای پذیرش ویژه ، کمک‌های مالی خاص و تأسیس اشکال جدید مؤسسات مانند دانشگاه‌های خصوصی از طریق این افراد خبره صورت می‌پذیرد(۲۰).

۲– حمایت مالی از دانشجویان نیازمند

حمایت‌های مالی انواع متعددی دارد. گرانت‌های مبتنی بر نیاز، آموزش با پشتوانه مالیاتی ، انواع وام‌ها، سوبسیدهای دولتی، آموزش عالی رایگان، حمایت‌های مالی از افرادی که همراه تحصیل کار می‌کنند تنها بخشی از این حمایت‌ها هستند. همچنین دولت‌ها می‌توانند با اعطای انواع کمک‌های مالی به مؤسسات مانند تأمین و تخصیص مالی مبتنی بر عملکرد باعث شوند که مؤسسات اخذ شهریه کم‌تری را تصویب نمایند(۴و۹و۱۳و۲۱).

۳– اعمال اصلاحات در کیفیت فرآیند آموزش

توسعه کوریکولوم‌ها با ارائه آموزش‌های لازم و پایه‌گذاری سیستم‌های ارزشیابی آموزشی عادلانه و همچنین کنترل مداوم کیفیت آموزش با یستی مد نظر قرار گیرد. ارائه آموزش‌های متنوع مانند آموزش از راه دور، روش‌های آموزش بزرگسالان به روز شده، ارتقای کوریکولوم برای آموزش‌های لازم نیروی کار آتی باعث ارتقای "عدالت در پیامد" می‌شود. توجه به سیستم ارزشیابی آموزشی دانشجویان و انتشار معیارهای ارزشیابی از روش‌هایی است که برای رفتار عادلانه با افراد می‌توان استفاده نمود. تأسیس مؤسسات استاندارد برقراری سیستم جامع بیمه کیفیت مفید است(۹و۱۲و۱۷و۲۰و۲۲تا۲۴).

۴– آموزش متناسب با نیاز هر فرد

ارائه دوره‌های آموزشی کوتاه مدت، تمهید دوره‌هایی با ساعات آموزشی انعطاف پذیر و یا دوره‌های آموزشی شبانه، یادگیری مادام‌العمر رسمی و غیررسمی برای بزرگسالان، طرح‌های آموزش مقطعی مفید است. نوع آموزش باید قویاً با نیازهای مهارتی فرد در ارتباط باشد حتی آموزش‌ها می‌تواند در محیط شغلی انجام گردد(۲۵).

ج) اقدامات و مداخلات ملی

دولت‌ها به منظور پیاده‌سازی عدالت در محیط‌های آموزشی باید سیاست‌هایی را طراحی و اجرا نمایند که آحاد جامعه بدون توجه به جایگاه اقتصادی– اجتماعی و فرهنگی خود بتوانند منطبق با نیازهای خود در مسیر تعالی گام بردارند. این اقدامات می‌تواند شامل تأثیرگذاری مستقیم بر صاحبان فرآیند مانند دانشجویان و خانواده آنان و یا غیرمستقیم بر تصمیمات مدیران مؤسسات آموزشی و سایر سازمان‌های خصوصی و غیرانتفاعی باشد. حضور دولت‌ها با روش‌های زیر تأثیر گذار است:

۱– استقرار نظام تأمین و تخصیص مالی مناسب

طراحی، تنظیم و استقرار یک نظام تأمین و تخصیص مالی مناسب و قابل انعطاف از ضروریات یک نظام آموزش عالی عادلانه می‌باشد. این نظام شامل تعیین منابع مالی، ذخیره و خرید مواد و خدمات مورد نیاز است. با تدوین سیاست‌های مالی و غیرمالی مناسب، دولت‌ها باید سیاست‌های نوینی را وضع کنند که مشوق‌های مالی متفاوتی را پایه‌گذاری نماید. دسترسی یکسان به مالیات‌ها و یارانه‌های دولتی، گرنت‌های

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

مبتنی بر نیاز)، آموزش عالی رایگان، تغییر فرمول‌های تأمین و تخصیص مالی، تخصیص مالی نشاندار، اتخاذ سیاست‌های وام دانشجویی از طریق بانک‌ها، وام‌های اعتباری دانشجویی باید به دقت مورد بررسی قرار گیرد. انواع سیاست‌های فوق در صورتی که به صورت یکپارچه و هم‌راستا با سایر بخش‌های حاکمیتی حرکت نمایند مؤثر خواهد بود. لذا یکپارچگی وسیع درون حاکمیتی بسیار مؤثر است(۴و۸و۱۰و۱۱و۱۴و۲۳و۲۶و۲۷).

۲- تضمین یک بازار رقابتی مدیریت شده (Managed competitive market) در آموزش عالی

اعمال نقش حاکمیتی و نظارتی دولت‌ها بر مؤسسات آموزش عالی دولتی و خصوصی می‌تواند رقابتی سازنده را بین مؤسسات در ارائه خدمات آموزشی به دانشجویان ایجاد نماید. لذا تمرکز زدایی و استقلال سیستم آموزشی از دولت مرکزی و وجود مراکز آموزشی محلی می‌تواند باعث افزایش نوآوری و انعطاف‌پذیری در سیستم گردد و اتکاء به بودجه را کاهش دهد و با افزایش رقابت میان مؤسسات دولتی و تشویق مؤسسات مستقل) می‌تواند افزایش کارآمدی را تشویق نماید. این کار به دولت مهلت می‌دهد تا شرایط حمایتی بیش‌تری را برای اجرای سیاست‌های خود فراهم کند. در این مسیر نظارت بر فعالیت‌های آموزشی و اعتبار سنجی مؤسسات بسیار مهم است(۸۸و۱۱و۱۳و۱۵و۱۷و۲۳).

۳- استقرار نظام برنامه‌ریزی نیروی کار (Workforce planning (WFP)

برنامه‌ریزی نیروی کار، فرآیندی مداوم است که برای هم‌راستا نمودن نیازها و اولویت‌ها با نیروی کار انجام می‌گردد. دولت‌ها بایستی بتوانند بر اساس پیش‌بینی نیاز بازار کار آینده و با تخصیص منابع مالی کافی و هدف‌مند، تولیت بخش آموزش برای تربیت نیروی تخصصی ماهر و نیمه ماهر کشور را به عهده گیرند. پیش‌بینی نیاز بازار کار سیاست‌های دولتی را تنظیم و سپس به عنوان پایه‌ای برای طرح توسعه ملی مورد استناد قرار می‌گیرد، سندی که چارچوب پنج ساله آموزش را فراهم می‌آورد. دولت همچنین می‌تواند از دانشگاه‌های خارجی برای تأسیس شعبه دانشگاهی دعوت کند (۱۲و۱۳و۲۸و۲۹).

۴- حمایت از مشارکت سازنده بخش‌های دولتی و خصوصی برای توسعه آموزش عالی کشور، تغییر استراتژی از دولتی به خصوصی و همچنین مشارکت بخش‌های دولتی و خصوصی ((Private public partnership (PPP) نیز بایستی مدنظر قرار گیرد. در برخی کشورها به منظور افزایش دسترسی به آموزش عالی اتکاء دولت به منابع مالی و غیرمالی بخش خصوصی و حمایت از آنها صورت می‌پذیرد. همچنین برخی رشته – محل‌های خاص مورد حمایت قرار می‌گیرد. اتصال کانال‌های ارتباطی بین آموزش عالی و سایر بخش‌ها برای تحقیق و نوآوری با هدف اشاعه دانش، باید افزایش یابد. آموزش عالی باید نسبت به نیازهای صنعت با انجام پروژه‌های همکاری قابل انعطاف، پاسخ‌گو باشد و قرار دادهای کوچک و متوسط از همه بخش‌های فنی در نظر گرفته شود. گرنت‌های تحقیقاتی در زمره گرنت‌های عملکردی هستند که می‌تواند به مؤسسات پرداخت گردد(۱۲و۲۳و۲۸و۳۰).

بحث

در این پژوهش مهم‌ترین مؤلفه‌های مشترک برای دستیابی عدالت آموزشی که در اکثر تحقیقات به آنها اشاره شده است به دقت مورد کنکاش قرار گرفت. دسته‌بندی ارائه شده در این پژوهش شامل: ۱- اقدامات قبل از ورود به آموزش عالی ۲- اقدامات و مداخلات مؤسسه‌ای ۳- اقدامات و مداخلات ملی ، به منزله نقشه راهی می‌ماند که اقدامات مؤثر به سوی عدالت آموزشی را آدرس‌دهی می‌نماید؛ به عبارت دیگر مزیت این پژوهش و نتایج آن از آن جهت اهمیت دارد که هر یک از مدیران و رهبران آموزشی در هر جایگاهی که قرار دارند می‌توانند مطابق با امکانات و اختیارات خود به گونه‌ای برنامه‌ریزی نمایند که گام‌هایشان را به سمت عدالت آموزشی استوار نمایند.

عدالت آموزشی همواره در کانون توجه قوانین ملی آموزشی کشورها قرار دارد. علاوه بر آن که می‌دانیم برای رسیدن به عدالت آموزشی همواره شکاف‌هایی وجود دارد، به این نکته نیز باید توجه داشته باشیم که رهبران و مدیران مراکز آموزشی در بازه زمانی کوتاهی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

بایستی فشارهای مضاعفی را متحمل شوند تا پیامدهای ناشی از بی عدالتی آموزش را کاهش دهند. در این وضعیت از مراکز آموزشی انتظار می‌رود که سیاست‌هایی را اتخاذ نمایند که عدم دستیابی به موفقیت‌ها در راه عدالت را کاهش دهند(۳۱).

عباراتی همچون دستیابی به آموزش، کیفیت آموزش و توجه به محیط یادگیری بیان می‌کنند آموزش از لحاظ فرهنگی در جامعه‌ای مورد توجه است که توسعه یافته باشد و با نیازهای آنها سازش یافته باشد(۳۲). لذا، در کشور ما نیز سیاست‌گذاران آموزشی علاوه بر توجه به اقدامات اولیه و مؤسسه‌ای که برای رسیدن به عدالت آموزشی اتخاذ می‌نمایند بایستی توجه نمایند که برخی اقدامات تکمیلی برای تحقق عدالت آموزشی از اهمیت بالایی برخوردار است که شامل تمهیداتی است که بایستی در سطح ملی صورت پذیرد.

نتیجه‌گیری

این مطالعه به این نکته مهم اشاره می‌کند که سیاست‌گذاران آموزشی علاوه بر اهتمام بر فراهم آوری محیط آموزشی مناسب برای فراگیران (دانش‌آموزان و دانش جویان)، بایستی به گونه‌ای روزآمد برنامه‌ریزی نمایند تا با اتخاذ سیاست‌های مناسب، نیازهای بازار کار را پیش‌بینی و زمینه به‌کارگیری مهارت‌های آموخته شده توسط فارغ‌التحصیلان در جامعه را فراهم گردانند.

نتایج این پژوهش زمینه پژوهش‌های آتی به سمت عملیاتی شدن عدالت آموزشی در کشور را فراهم آورده است. سوالات زیر می‌تواند زمینه ساز انجام پژوهش‌هایی در موضوعات اولویت دار در آموزش عالی باشد:

- ✓ چه تغییراتی در ۲۰ سال اینده در بازار کار بوجود خواهد آمد؟ طراحی نیازهای شغلی آینده توسط هر یک از وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و علوم و تحقیقات قابل پیگیری است.
- ✓ به چه شیوه‌هایی می‌توان همکاری بخش خصوصی و دولتی برای آموزش و ایجاد شغل در فراگیران را افزایش داد؟
- ✓ چگونه می‌توان برای تأمین منابع مالی پایدار در آموزش عالی برنامه‌ریزی نمود؟

قدردانی

این مطالعه حاصل پایان‌نامه دکترای مصوب دانشکده مدیریت و آموزش علوم پزشکی با شماره ثبت ۲۲۴۵۱ است. لذا از همکارانی که در دانشکده مدیریت و آموزش علوم پزشکی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی در انجام هماهنگی و برگزاری جلسات مشترک بین نویسندگان مشارکت نمودند، قدردانی می‌شود.

منابع

1 .Braathe HJ , Otterstad AM. Education For All In Norway: Unpacking Quality And Equity. Social And Behavioral Science. 2014; 116: 1200-1193.
2 .Najari M, Hasani M. [Analysis Inequality of Higher Education Access Opportunities (Case Study: Townships of West Azerbaijan)]. Scientific Journal Management System. 2018; 7(14): 76-96.[Persian]
3. Sanagoo A, Nomali M, Jouybari L. [Explanation Of Educational Equity Among Medical Sciences Students: Evaluation Of Medical Sciences Students' Opinions And Experiences]. Future Of Medical Education Journal. 2011; 4(3): 39-44.[Persian]
4. Johnstone DB. Cost-Sharing And Equity In Higher Education: Implications Of Income Contingent Loans. Markets in Higer Education. 2004. 37-59.
5. University at Buffalo. Higher Education Finance and Cost-Sharing in Korea. State University of New York: University at Buffalo; 2010. [updated April 5, 2010]. available from: http://gse.buffalo.edu/org/inthigheredfinance/files/Country_Profiles/Asia/Korea.pdf
6. Dashtirahmatabadi M. [Developing an operational model for Financial allocation system of Health Higher education in Iran From the perspective of educational equity] [dissertation]. Tehran, Iran: Shahid Beheshti Medical Sciences University; 2016. [cited 2020 Jul 27]. available from: http://www.dlib.sbmu.ac.ir/faces/search/bibliographic , https://iums.ac.ir/files/edc/files/journal-autumn_96.pdf [Persain]

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

7 .Searle J.Equal Opportunity Does Not Produce Equity: (Not) Getting Into Medical School. Med Edu. 2003; 37(4) : 290-1.
8 .Reisberg L. Access & Equity In Higher Education: Issues And Complexities; 2010. [cited 2020 Jun 30]. available from: http://www.gr.unicamp.br/ceav/pdf/unicamp_access&equity%5B1%5D.pdf
9 .Opheim V. Equity In Education Thematic Review; 2004. [cited 2020 Jun 30]. available from: https://www.oecd.org/norway/38692818.pdf
10 .Linh VH, Thuy LV, Long GT. Equity And Access To Tertiary Education: The Case Of Vietnam. Development and Policies Research Center; 2012.
11. Joe AS, Kindon S, O'Rourke D. An Equitable Education: Achieving Equity Status And Measures To Ensure Equality For Refugee-Background Tertiary Students In Aotearoa New Zealand; 2011. [cited 2020 Jun 30]. available from: https://crf.org.nz/wp-content/uploads/2019/05/An-equitable-education-Achieving-equity-status-for-refugee-background-tertiary-students-in-Aotearoa-NZ_1.pdf
12 .Santiago P, Tremblay K, Basri E,Arnal E. Tertiary Education For The Knowledge Society.Vol 1; 2008. 1. [cited 2020 Jun 30]. available from: http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41266690.pdf
13. Davies J, Weko T, Kim L, Thulstrup E. OECD Reviews of Tertiary Education; 2009. [cited 2020 Jun 30]. available from: https://www.oecd.org/finland/37474463.pdf
14. Higher Education Authority. Progressing the Action Plan: Funding to Achieve Equity of Access to Higher Education; 2005. [cited 2020 Jun 30]. available from: http://edepositireland.ie/handle/2262/80378
15. Organisation For Economic Co-Operation And Developmen.Ten Steps To Equity In Education; 2008. [cited 2020 Jul 6]. available from: https://www.oecd.org/education/school/39989494.pdf
16. Ferrier F. A Review Of Higher Education Equity Research In Australia 2000-2005; 2016.
17. Nicaise I, Esping-Andersen G, Pont B, Tunstall P. Equity In Education Thematic Review, Sweden; 2005.
18. Fox C, Butler I. If You Don't Want To Tell Anyone Else You Can Tell Her': Young People's Views On School Counselling. British Journal Of Guidance & Counselling. 2007; 35(1): 20.
19. Kishore S. Academic Counselling In Odl: Information System For Capacity Building Of Academic Counselors' In Ignou. Turkish Online Journal Of Distance Education. 2014; 15(2): 98-107.
20 .Camilleri AF. Responding to Equity Challenges in Higher Education – Some innovations in a lifelong learning perspective. EDEN Annual Conference; 2012 June 6-9; Porto, Portugal; 2012.
21 .Leka W, Hagos B, Zewdie G. Social Justice In Public Higher Education Institutions In Ethiopia: Gender, Socioeconomic Status And Student Satisfaction In Focus. The Ethiopian Journal Of Higher Education. 2018; 5(1): 5-91.
22. Stowell M. Equity, Justice And Standards: Assessment Decision Making In Higher Education. Assessment & Evaluation In Higher Education. 2004; 29(4): 495-510.
23. Gani DA. Mapping Open Educational Resources For Access And Equity In Higher Education In India. Ganderbal, Jammu and Kashmir : Central University Of Kashmir; 2010: 6.
24. Council on Higher Education. Towards A New Higher Education Landscape: In Meeting the Equity, Quality and Social Development Imperatives of South Africa in the 21st Century. Department of Education, Council on Higher Education ; 2000.
25 .Grubb WN. The Roles Of Tertiary Colleges And Institutes: Trade-Offs In Restructuring Postsecondary Education. Berkeley: University of California; 2003.
26 .James R. Social Equity In A Mass, Globalised Higher Education Environment: The Unresolved Issue Of Widening Access To University. Melbourne: Centre For The Study Of Higher Education: University Of Melbourne; 2007.
27 .Nelson K, Creagh TA. A Good Practice Guide: Safeguarding Student Learning Engagement. Australia: Office for Learning and Teaching: 2013.
28 .Tham SY. Exploring Access And Equity In Malaysia's Private Higher Education. Institute of Malaysian and International Studies. Malaysia: National University of Malaysia; 2011.
29. Bevc M. Funding, equity and efficiency of higher education - Interrelationships between these phenomena and an international conference on them. Ljubljana: IB revija; 2008. [cited 2020 Jul 25]. available from: https://www.umar.gov.si/uploads/media/IB1-08ang.pdf
30 .Akwara AF, Akwara NF, Onimawo JA, Abutu G. Achieving National Stability And Economic Survival In Nigeria Through Technical And Vocational Education .International Journal Of Capacity Building In

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

Education And Management (IJCBEM). 2013; 2(1): 45-54.
31. Evans A. No Child Left Behind And The Quest For Educational Equity: The Role Of Teachers' Collective Sense Of Efficacy. Leadership And Policy In Schools. 2009: 8(1): 64-91.
32. Lázaro AMS, LópezCotíb RH. Racism And Education. A Discussion Pending Task. The Case Of The Original People Of Guatemala. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2017; 237: 823-828.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]

A Study of Necessary Activities for Moving towards Educational Equity in Higher Education

Shahram Yazdani[1], Marzieh Dashti Rahmatabadi[2], Leila Afshar[3], Soleiman Ahmady[4], Akbar Derakhshan[5]

Abstract

Introduction: *In the scientific literature, each author has considered "educational equity" from a different perspective and some of its specifications and indices. These indices need to be carefully examined. In this study, the initial aim was to review scientific texts and different perspectives on "educational equity" in higher education to facilitate prioritize measures that enable taking operational steps toward "educational equity."*

Methods: *This study was conducted through Synthesis of Quantitative Literature (classified as a synthesis research). Therefore, based on the gathered scientific literature, necessary activities for reaching "educational equity" were introduced using the content analysis method and extracting, coding, and categorizing the items.*

Results: *The required steps for moving towards "educational equity" were categorized as follows: Steps before entering higher education (including 5 basic subsets), institutional actions and interventions (four subsets), and national actions and interventions (four subsets).*

Conclusion: *In order to achieve equity in higher education, while considering the initial and institutional measures, additional measures need to be taken to achieve "educational equity". These include measures that should be considered at the national level to anticipate the needs of the "labor market" by adopting appropriate policies, so that graduates can apply their skills in the community.*

Keywords: Educational equity, Higher Education, Education, Synthetic Research.

Addresses:

1. Professor of Orthopedic Surgery, Virtual School of Medical Education and Management, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email: Shahram.yazdani@yahoo.com.
2. (✉) PhD of Medical Education (PhD), Ministry of Health and Medical Education, National Agency for Strategic Research in Medical Education (NASR), Tehran, Iran. Email: dashtirm1@sbmu.ac.ir.
3. PhD of Medical Ethics, Associate professor, Department of Medical Ethics, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email: lafshar@gmail.com.
4. Associate professor, Department of Medical Education, Head of Virtual School of Medical Education and Management, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email: Soleiman.ahmady@gmail.com.
5. Professor, Khatam Eye Hospital, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran. Email: DerakhshanA@mums.ac.ir.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-26]